

TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKADAKİ YUMUŞAK GÜÇ KAPASİTESİNİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK

Gözde ÇAĞLARⁱ, Erman ERMİHANⁱⁱ, Senem GÖRÜRⁱⁱⁱ

Joseph S. Nye, gücü “istenileni elde etmek için başkalarını etkileyebilme gücü” olarak tanımlamıştır. Nye’a göre devletlerin birbirlerini etkileyebilmesi için üç farklı yöntem vardır: Bunlardan birincisi devletlerin hedeflerini gerçekleştirebilmeleri ve istedikleri konuma ulaşabilmeleri için zora ya da cebre dayalı olan askeri güç kullanımudur. İkinci yöntem ise ekonomiye dayalı güç anlayışıdır. Bu yöntemde devletler birbirlerini etkilemek için ülkeler ile ekonomik ve ticari ilişkiler kurarlar. Böylece ekonomik statülerini kullanarak o ülkenin iç siyasetinin düzenlenmesini dolaylı da olsa etkilerler. Üçüncü yöntem ise bir ülkenin sahip olduğu cazibe ve prestij yoluyla diğer ülkeleri cezbedebilmesine dayanan yumuşak güç anlayışıdır.

2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan koronavirüs dünyada ekonomik ve sosyal dengeleri değiştirme potansiyeli ile 11 Eylül saldırıları sonrasında meydana gelen en büyük küresel olaylardan biri olmaya aday. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok ülke Covid-19 salgınının Büyük Buhran’dan beri en büyük ekonomik gerilemeye neden olabileceğini dile [getiriyor](#). Salgının ortaya çıktığı günden itibaren devletler uluslararası sistemde bir uzlaşma gösterememişler ve beklenen dayanışmayı sağlayamamışlardır. Türkiye ise koronavirüs salgınının başından itibaren dünyada örnek bir dayanışma sergilemeye çalışmaktadır. Gönderdiği medikal destek paketleri ile sık sık iç ve dış basının gündeminde yerini almaktadır. Türkiye’nin yanı sıra bu “maske diplomasisi”ne Çin ve Rusya da eklenmiştir. Türkiye gibi bu ülkeler de “hepimiz aynı gemideyiz ve bu sorundan en kısa zamanda yardımlaşarak kurtulacağız” düşüncesini vurgularken; bir yandan da bu krizi bir fırsat olarak değerlendirerek uluslararası politikada bir yer kazanmak (ya da yerlerini sabitlemek) istemektedirler. Bu doğrultuda bizler öncelikle bu diplomasi trafiği bağlamında genel bir durum olarak askeri gücün yerini yumuşak güce bırakma sürecini sorgulayacak, sonrasında Türkiye’nin bölgesel güç olabilme yolundaki yumuşak güç adımlarını ele alacak ve Covid-19 pandemisi sürecinden örnekler vererek Türkiye’nin bölgesel güç olma kapasitesini değerlendireceğiz.

ⁱ Gözde Çağlar, İstanbul Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi; İstanbul Aydın Üniversitesi, Araştırma Görevlisi, İletişim: caclar.gozde01@gmail.com

ⁱⁱ Erman Ermihan, Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi, İletişim: erman.ermihan@khas.edu.tr

ⁱⁱⁱ Senem Görür, Kadir Has Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, İletişim: senem_gorur@hotmail.com

Uluslararası İlişkiler disiplininde güç, devletler arasındaki ilişkileri bir çerçeveye sığdırmamıza imkân tanıyan, devletlerin dış politikadaki tutumlarını ve karar alma mekanizmalarının altında yatan sebepleri analiz ederken sıklıkla başvurduğumuz bir kavramdır. Ülkelerin istedikleri herhangi bir duruma ulaşmadaki zor kullanma yöntemleri olarak adlandırabileceğimiz güç kavramından söz ederken çoğunlukla askeri güce ve silah gücüne referans vermekteyiz. Son zamanlarda askeri gücün yanına ekonomik gücün yerleşmesinin akabinde, yeni bir güç çeşidi olarak “yumuşak güç” kavramının da literatüre eklemlendiğini görmekteyiz. İlk defa Harvard Üniversitesi’nden Joseph S. Nye, güç kavramının sert ve yumuşak güç olarak iki farklı tarafı olduğundan bahsetmiş ve çalışmalarında yumuşak güç kavramını kullanmıştır.

Joseph S. Nye, gücü “istenileni elde etmek için başkalarını etkileyebilme gücü” olarak [tanımlamıştır](#). Nye’a göre devletlerin birbirlerini etkileyebilmesi için üç farklı yöntem vardır: Bunlardan birincisi devletlerin hedeflerini gerçekleştirebilmeleri ve istedikleri konuma ulaşabilmeleri için zora ya da cebre dayalı olan askeri güç kullanımudur. İkinci yöntem ise ekonomiye dayalı güç anlayışıdır. Bu yöntemde devletler birbirlerini etkilemek için ülkeler ile ekonomik ve ticari ilişkiler kurarlar. Böylece ekonomik statülerini kullanarak o ülkenin iç siyasetinin düzenlenmesini dolaylı da olsa etkilerler. Üçüncü yöntem ise bir ülkenin sahip olduğu cazibe ve prestij yoluyla diğer ülkeleri cezbedebilmesine dayanan yumuşak güç anlayışıdır.

Nye [üç farklı yumuşak güç kaynağı](#)ndan bahsetmektedir. Bu kaynaklar sırasıyla ülkelerin kendilerine uygun konumlarda olduğunun tespit edilmesi ve akabinde siyasi değerlerin kullanımı ile yumuşak güç elde edilmesi; ülkenin diğer ülkeler tarafından meşru bir otorite olarak tanınmasının ardından dış politika kullanımı ile yumuşak güç elde edilmesi; son olarak da başkalarına çekici geldiği yerlerde kültürel değerlerin kullanılmasıyla yumuşak güç elde edilmesidir.

Kültür dediğimiz olguyu belirli bir kalıbın içerisine koyarak sınırlandırmak her disiplinin kültürü farklı bir boyutta ele alması itibarıyla zor olacaktır. Kültürün farklı paradigmaları incelenerek farklı disiplinler tarafından yapılan her tanım ise diğer disiplinin araştırmacıları tarafından eleştiriye maruz kalacaktır. Fakat bütün disiplinlerin ortak bir noktada bulunduğu yer, dünyada gördüğümüz her insan topluluğunun varoluşsal nedenleri olduğu ve bu nedenler doğrultusunda oluşan bilgi birikiminin nesiller boyunca dil, din vb. öğeler üzerinden inşa edilmesi üzerine kültürün meydana gelmesidir.

Türkiye’yi kültürü bir yumuşak güç aracı olarak kullanan ülkeler kategorisinde değerlendirebiliriz. Bugünkü şekli ile karşımıza çıkan kültür, iktidar erki tarafından canlandırılan ve şekil verilen Osmanlı kültürüdür. Bu Osmanlı kültürü de özellikle son zamanlarda akademik yazında inşacı perspektiften incelenmiş ve “Yeni-Osmanlılık” tartışmaları ile ele alınmıştır. Hatta [Hakan Övünc Öngür](#)’ün tanımladığı üzere “banal Osmanlılık” tartışmaları da yapılmıştır.

Bu doğrultuda, Osmanlı sembollerinin günlük alanda ve dış politikada kullanımı bu kültürel inşa sürecine katkı sağlayan unsurlar olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetindeki karar alıcıların ideolojik temelli bir dış politika izlemeleri, [Nicholas Danfort](#)'un da belirttiği gibi dış politikada pragmatik karar almakla doğru orantılıdır. Günümüzde de özellikle Dışişleri eski Bakanı ve eski Başbakan Ahmet Davutoğlu döneminde başlayan ve sonra giderek belirginleşen bu pragmatik ve ideolojik dış politikanın özellikle son zamanlarda Türkiye'nin dış politikasındaki yumuşak gücünü değişken kılan bir faktör olduğu söylenebilir.

Nye'in yumuşak güç kavramının sıklıkla kullanılmaya başlanması ve ülkelerin bu kavramı dile getirip politikalarına yansıtmasında yeri olan önemli bir konu da askeri güç kullanımı ile başka bir ülke üzerinde etki ve hakimiyet kurmanın artık toplumlar tarafından da hoş karşılanmamaya başlamış olmasıdır. Demokrasinin ve karşılıklı iş birliğinin geliştiği dünya düzeninde yumuşak güç kullanarak diğer ülkeler üzerinde nüfuz sahibi olmak önem kazanmıştır. Bu noktada [yumuşak güç](#) kullanan ülke için önemli olan çekicilik uyandırabilme ve herhangi bir zorlama unsuruna başvurmadan diğer devletler üzerinde etki sahibi olabilmektir. Yumuşak güç hızlı ve kolay uygulanır bir yöntem olmamakla beraber eğer diğer ülkeler üzerinde beklenen etkiyi uyandırabilirse gücün uzun süreli ve kalıcı olması ihtimali yüksektir.

Türkiye de Soğuk Savaş'tan sonra globalleşen dünyaya ayak uydurarak yumuşak güç kullanımına ağırlık vermiştir. [2019 verileri](#) Türkiye'nin dünya üzerinde en fazla yumuşak güç kullanan otuz ülke arasından yüzde 49,7'lik bir oranla 29. olduğunu göstermektedir. Türkiye, dünya genelinde ilk otuza girmiş olsa da özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkeleriyle karşılaştırıldığında alt sıralarda yer almaktadır. Bu durumun değişmesi için öncelikle uygulanan politikalarda bazı değişimler gereklidir. Sadece belirli bir bölgeye odaklanıp yatırımların ve etkileşimlerin sınırlandırılmaması gerekmektedir. Bunun yerine geniş perspektiften bakılarak farklı birçok bölge ile yumuşak güç aracılığı ile ilişkiler kurulmalıdır.

AKP yönetimi, temelde [bölgesel güç](#) olmayı ve bu doğrultuda küresel ve bölgesel girişimlerde varlığını arttırabilmeyi hedeflemiştir. Bunu yapmak için de Orta Doğu ülkeleri ile tarihsel, kültürel ve kimliksel bağlantılar kurulmaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra ülkeler arasında arabulucu politika izlemeye çalışmış, Arap Baharı döneminde çeşitli gruplarla bağlar kurarak bölgede etkisini arttırma yoluna gitmiş ve insani krizlerde yardımlarda bulunan ülke rolünü seçmiştir. Türkiye sadece Orta Doğu ülkelerine yumuşak güç uygulamamış, dış politikasında önem verdiği [Afrika kıtasında](#) etkisini arttırmak, ilişkileri kuvvetlendirmek için kültür ve ticaret alanında yatırımlar yapmış, birçok kalkınma projesi gerçekleştirmiştir. Türkiye, 2019 yılına kadar Afrika ülkelerinde 42 büyükelçilik açmış, 2018 yılında ise kıta ülkeleriyle 23.5 milyar dolarlık ticaret yapmış, ve 1992'den beri 10.480 Afrikalı öğrenciye eğitim bursları vermiştir. Yatırımlar ise 2018 yılında [46 milyar dolara](#) ulaşmıştır.

Örneğin Türkiye, Katar ve Körfez ülkeleri arasında 2017’de yaşanan diplomatik [krizde](#) arabulucu rolü oynamış ve Körfez ülkeleriyle görüşmeler yapmıştır. Bunun, ülkeler arası ilişkileri normale döndürmek için büyük bir etkisi olmasa da Katar ve Türkiye arası ilişkilerin gelişimine katkı sağladığı açıktır. Bir başka örnek de İran ile ekonomik ilişkiler içinde olan ve İran’a nükleer silahlanmasından dolayı uygulanan yaptırımlardan etkilenen Türkiye’nin, 2010’da Brezilya ile birlikte Batı ülkeleri, Rusya ve İran arasındaki sorunun çözümü için [arabuluculuk](#) yapmış olmasıdır. Bu arabulucu rolleri ile Türkiye hem barışçıl tavırlar sergileyen bir ülke olma imajını sürdürmek hem de kendi ekonomik çıkarlarını sağlamak için yumuşak güç kullanmayı tercih etmektedir.

AKP’nin ilk on yıldaki dış politikasında yumuşak güce önem verdiği, bunların uygulanmasının da ülke açısından olumlu sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) Orta Doğu Raporu’na göre (2010), Orta Doğu ülkelerinde uygulanan yumuşak güç sonucunda Türkiye’ye duyulan [sempati](#) yükselmiş, Türkiye’nin ekonomik, siyasi ve kültürel alanda görünürlüğü artmıştır. Özellikle vatandaşlarının çoğunluğunun Müslüman olması ve aynı zamanda demokrasi ile yönetiliyor olması ülkeyi çekici kılmaktadır.

Yumuşak gücün etkilerini Türk dizileri ve turizm bağlamında ele aldığımızda da görmek mümkündür. Bölge ülkelerinin Türk dizilerinin en büyük alıcısı konumunda olması, yine bölge halkında Türkiye hakkında olumlu düşünceler ve merak uyandırmaktadır. Diziler çoğunlukla kültürel benzerliklerden dolayı popülerlik kazanmakta ve [dizilerin](#) ihracatı da yurt dışından gelen turist sayısını arttırmaktadır. Aynı raporda bölge halkı tarafından tatil için Orta Doğu’da tercih edilen ülkeler arasında Türkiye’nin %35’lik bir oranla birinci sırada olduğu ve halkın %78’inin bir kere de olsa bir Türk dizisi izlediği belirtilmektedir. Türk dizileri Orta Doğu’da 250 milyondan fazla insana ulaşmış, örneğin Orta Doğu’ya satılan Gümüş dizisinin 2008’de yayınlanan final bölümü, 84 milyon izleyici tarafından izlenmiştir. Alıcısı üzerinde etki yaratan yumuşak güç sonuç olarak ülkeye pozitif getiri sağlamaktadır. Bahsedildiği gibi bu etki daha uzun solukludur. Tam tersi örnekleri belirli tarihlerde görülmüş olsa da askeri güç ile işgal edilip ele geçirilen bir bölgede halk üzerinde kültürel etkiler kurmak ya da bunun kalıcılığını sağlamak güç ortadan kalktığında zorlaşmaktadır. Fakat yumuşak güç etkili uygulandığında alıcı ülke ile bağlantılar daha sağlam ve kalıcı olabilmektedir.

Ne var ki, Türkiye’nin dış politika hamleleri, Arap Baharı sürecinin başarıya ulaşamaması sonucu istenilen amaca ulaşamamış ve zamanla bölge halkında Türkiye’ye duyulan sempatide azalma meydana gelmiştir. İsyanların ilk yıllarında çok büyük ölçüde olmasa da bu düşüş özellikle [Suriye ve Mısır](#) ekseninde görülmekteydi. Şimdilerde Körfez ülkelerinin bazılarıyla sorunlar yaşanmakta, diğer Orta Doğu ülkeleri üzerinde de beklenen etki kaybedilmiş durumdadır. Bu dönem yaşanan birçok olay, özellikle Suriyeli mülteciler konusu, AB-Türkiye ilişkilerinde de gerilmelere sebep olmuştur.

Fakat son dönemde kötüleşen ilişkilerde, Covid-19'un ortaya çıkıp tüm dünyayı etkisi altına almasıyla birlikte olumlu adımlar atılmıştır. Ülkelerin dayanışma ve yardımlaşmaya ihtiyaç duyduğu bu günlerde Türkiye, ilişkileri geliştirmek adına Avrupa'ya ve diğer pek çok bölgeye çeşitli kurumlar aracılığıyla yardımlar yapmıştır.

Bu yardımların önemli bir kısmı özellikle TİKA, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve Yunus Emre Enstitüsü üzerinden gerçekleşmektedir. Bu üç kurum Türkiye'nin son zamanlardaki yumuşak gücünü ve buna bağlı olarak gelişen kültürel diplomasisini ilerletmesinde oldukça etkili olmuştur. Daha önce yukarıda belirttiğimiz gibi, hükümetin belirlediği ideolojik dış politika çerçevesinde hareket eden bu iki kurum, koronavirüs salgını sırasında da etkin rol üstlenmiştir. Örneğin TİKA, Ramazan ayında İspanya'nın Granada bölgesinde yaşayan Müslümanlara gıda yardımı [yapmıştır](#). Bunun yanı sıra Afrika, Asya, Avrupa ve Orta Doğu ülkelerine de gıda ve hijyenik malzeme yardımı yaptığı ve bu faaliyetlerin hükümetle ilintili basın-yayın kuruluşları tarafından sıklıkla servis [edildiği](#) göze çarpmaktadır.

YTB'nin koronavirüs salgını sırasındaki faaliyetlerine bakıldığında 14 ülkede toplam 165 bin 549 vatandaşa yardımda [bulunduğu](#) görülmektedir. Bunun yanı sıra Fransa'da maske ve önlük atölyesi [kurarak](#) YTB'nin bu alandaki ihtiyacı karşılamaya dönük adımlar attığı aktarılmıştır. Yunus Emre Enstitüsü ise koronavirüs sebebiyle dijital ortamdan bilgilendirme ve eğitim çalışmaları yürütmektedir. Örneğin Avusturya ve Yeni Zelanda'da çevrimiçi platformlar üzerinden Enstitü'nün Türkçe dersleri [vermesi](#) yine benzer çerçevede oluşturulmaya çalışılan kültürel diplomasi faaliyetlerindedir. Öte yandan kurulan [Covid-19 HUB](#) portalı da koronavirüs salgını hakkında bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu portal hakkında Yunus Emre Enstitüsü başkanı Prof. Dr. Şeref Ateş ile yapılan söyleşide de Ateş, Uluslararası İlişkiler'de artık güç üzerine kurulan ilişkilerin bundan sonra "refakat" prensibine dayanacağını belirtmiştir.

AKP hükümeti de salgının başından bu yana belki de bu refakat prensibine dayanarak önemli NATO ülkelerinden ABD, Birleşik Krallık, İspanya ve İtalya'ya tıbbi yardım malzemesi göndermiştir. Bunun yanında Bosna Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya ve Sırbistan'a [yardımda](#) bulunmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa Komisyonu'nun tedavi çalışmaları için başlattığı destek programına katkıda bulunması Komisyon Başkanı von der Leyen tarafından memnuniyetle [karşılanmıştır](#). Son olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 9 Mayıs Avrupa Günü münasebetiyle ilk defa AB Türkiye Delegasyonu'na doğrudan gönderdiği [mektupta](#) ikili ilişkilerin güçlendirilmesi ve dayanışma vurgusunun olması ilişkiler açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Görüldüğü gibi, Türkiye'nin Covid-19 salgını süresince benimsediği dış politikadaki aktif konumu Türkiye'nin AB ile ilişkileri açısından da olumlu bir dönemin habercisi olabilir. Fakat bu dönemde masada olan pek çok sorunun kolaylıkla ortadan kalkmayacağı gözükmektedir.

Sonuç olarak bu görüş yazımızda son yaşanan gelişmeler ışığında Türkiye'nin dış politikasındaki yumuşak güç kapasitesini yeniden değerlendirmeye çalıştık. Bu değerlendirmeyi yaparken Türkiye'nin yakın coğrafyasındaki bölgelere odaklandık. Kısa bir yumuşak güç tanımlamasının ardından güncel örnekler üzerinden Türkiye'nin dış politikasındaki yumuşak güç uygulamalarına baktığımız zaman, son zamanlarda özellikle belli kurumlar üzerinden daha pragmatik ve ideolojik yaklaşımların benimsendiğini söyleyebiliriz. Ek olarak bu şekilde uygulanan bir dış politikanın Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini uzun vadede daha da istikrarsızlaştırdığını ve ilişkilerini bozma noktasına getirdiğini öne sürebiliriz. Dolayısıyla son dönemde Covid-19 salgını sürecinde yakalanan ve kurumlarla desteklenen yumuşak güç potansiyeli Türkiye'nin ilişkilerinde yaşadığı sorunların giderilmesi adına gelecek dönemde daha etkin kullanılması ve devam ettirilmesi, Türk dış politikasını olumlu yönde etkileyecektir.

Global Political Trends Center

Global Political Trends Center (GPoT Center) is a nonprofit, nonpartisan research institution established under the auspices of Istanbul Kültür University in 2009.

GPoT Center was founded with the aim to support reconciliation and non-violent solutions to international as well as domestic issues through dialogue. Our mission is to contribute to stability, democratization and peace through organizing multitrack diplomacy meetings, conducting innovative and independent research, and encouraging informed debates in the media on key issues affecting Turkey and the world.

GPoT Center serves as a platform for the free exchange of views and information on political, social and economic matters concerning a variety of parties and segments of society. We aim to achieve our mission by routinely bringing together opinion leaders, government officials, policy makers, analysts, scholars, experts and members of the media from Turkey and abroad.

Our publications can be downloaded from our website for free. They are also accessible through online libraries worldwide, such as the International Relations and Security Network in Zurich, Europe's World in Brussels, and Columbia University Press in New York. Additionally, you can find our books on Google Books and Amazon Kindle.

CONTACT DETAILS

Global Political Trends (GPoT) Center
Istanbul Kültür University
Atakoy Campus, Bakirkoy
34158 Istanbul, Turkey
www.gpotcenter.org
info@gpotcenter.org

Tel: +90 212 498 44 76/65

Fax: +90 212 498 44 05

*Bu yayındaki yazıların bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir. İKÜ-GPoT'un duruşunu yansıtmamaktadır.
The academic and content responsibility of the publications exclusively belongs to its authors. It does not reflect IKU-GPoT's standing.*